

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego

**Spuścizna Gerszona Dua- Bogena
Lata: 1926-1970**

Sygn. S/329

Opracowała mgr Magdalena Siek

Warszawa 2010

Wstęp

Gerszon Dua-Bogen urodził się 4 maja 1892 r. w Siedlcach. Jego ojciec był drobnym kupcem. Gerszon Dua otrzymał tradycyjne religijne wychowanie. W wieku 16 lat podjął pracę jako kupiec, potem zaś jako robotnik w branży skórzanej. W 1909 r. wstąpił do Poalej Syjon (od 1920 r. PS Lewica). W 1911 r. wyjechał do USA, gdzie również pracował jako robotnik. Należał tam do Partii Socjalistycznej. Po powrocie do Polski w 1913 r. wstąpił ponownie do Poalej Syjon (Lewica). 1 maja 1916 r. został aresztowany przez niemieckie władze okupacyjne za działalność partyjną. Oskarżony o zorganizowanie demonstracji pierwszomajowej trafił do więzienia w Niemczech. Zwolniony został w listopadzie 1917 r. W 1918 r. został wybrany delegatem do Warszawskiej Rady Robotniczej. Pełnił również funkcję sekretarza Warszawskiego Komitetu Poalej Syjon i związków zawodowych. W 1920 r. wyjechał do Palestyny. Tam współtworzył Komunistyczną Partię Palestyny, następnie został sekretarzem generalnym tejże partii. W 1921 r. uciekł do Polski zagrożony aresztowaniem przez władze brytyjskie. Do połowy 1922 r. pełnił funkcję sekretarza generalnego Centralnego Komitetu Poalej Syjon Lewicy. Na IV kongresie Międzynarodówki Komunistycznej w 1922 r. został jej delegatem z ramienia KC Palestyny. W latach 1922-1927 pełnił funkcję sekretarza Centralnego Biura Żydowskiego oraz był członkiem Centralnego Wydziału Zawodowego przy KC KPP. W 1924 r. został wysłany do ZSRR, gdzie pełnił funkcję kierownika Centralnej Szkoły Partyjnej przy Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi. W 1928 r. wyjechał ponownie do USA, gdzie prowadził propagandę wśród robotników amerykańskich. W latach 1930-1935 pracował w Międzynarodówce Komunistycznej w ZSRR oraz anglo-amerykańskim sekretariacie Kominternu. Po powrocie do Polski w 1935 r. został członkiem sekretariatu KC KPP, a od 1937 r. przebywał, na polecenie KC KPP, w Hiszpanii, gdzie kierował pracą partyjno-polityczną w Bazie Brygad Międzynarodowych w Albacete. Był jednym z organizatorów Żydowskiej Kompanii im. Naftalego Botwina w brygadzie im. Jarosława Dąbrowskiego. Po delegalizacji KPP wyjechał w 1938 r. do Paryża, gdzie pracował korespondent amerykańskiej prasy komunistycznej. W 1942 r. przedostał się na Kubę. Po powrocie do Polski we wrześniu 1947 r. pracował najpierw w KC PPR, następnie skierowano go do

pracy w CKŻP. Był wybitną indywidualnością, wydawało się że odegra dużą rolę jako jeden z liderów Frakcji Polskiej Partii Robotniczej (żydowska sekcja etniczna tej partii). Na początku lutego 1948 r. zginął w wypadku samochodowym pod Bielskiem. Po śmierci stał się jedną z postaci panteonu bohaterów żydowskiego ruchu komunistycznego. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie.

W materiałach Wydziału Budowlanego CKŻP znajdują się projekty pomnika poświęconego Gerszonowi Dua-Bogen (sygn.303/X/ 33). Artykuły pisane przez niego znaleźć można również w zespole „Wojna domowa w Hiszpanii” (sygn.332/ 20 i 21).

W spuściźnie znalazły się rękopisy i maszynopisy utworów literackich pisarza, a także notatki polityczno-literackie, plakaty informujące o wystawianych sztukach i przemówieniach oraz wycinki prasowe. Większość utworów pierwotnie znajdowała się w zespole „Utwory literackie”, jednak po odnalezieniu kilku innych rękopisów i maszynopisów oraz plakatów i wycinków z jidyszowej prasy kubańskiej, zostały one przeniesione do spuścizny Gerszona Dua-Bogena.

Bibliografia:

Grabski A., *Działalność komunistów wśród Żydów w Polsce (1944-1949)*, Warszawa 2004, s. 38.

Wykaz skrótów:

b. d.- bez daty

egz. - egzemplarze

fot.- fotografia

j. ang.- język angielski

j. hiszp.- język hiszpański

j. franc.- język francuski

j. jid. – język jidysz

j. niem.- język niemiecki

j. pol.- język polski

j. ros.- język rosyjski

l.- luźne

mps - maszynopis

rkps - rękopis

s.- stron

BUW- Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

KC- Komitet Centralny

KPP- Komunistyczna Partia Polski

KPI- Komunistyczna Partia Izraela

TSKŻ- Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce

ZUS- Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Inwentarz:

1. Dokumenty osobiste Gerszona Dua-Bogena: odpis świadectwa urodzenia (fotokopia), życiorys, francuski dowód tożsamości¹, legitymacja Związku Literatów i Dziennikarzy Żydowskich w Polsce.²
1938-1947, rkps, druk, fot., j. franc., j. jidysz, j. pol., l., s. 17
2. Dokumenty osobiste Frimy Bogen- żony Gerszona Dua-Bogena: życiorys, zaświadczenia, Relacja o Adolfie Warskim, umowa z ZUS, list od Komitetu Dzielnicowego PZPR, świadectwo o przebywaniu w lagrze sowieckim, rehabilitacja, podanie w sprawie rekompensaty za mienie utracone podczas przebywania w obozie w ZSRR, pismo adwokackie w sprawie przyznania 500 rubli, karta ambulatoryjna, legitymacja członkowska Związku Zawodowego Pracowników Medyczno-Sanitarnych, karta pracy, legitymacja członkowska TSKŻ, wkładka paszportowa wielokrotna.
1946-1970, rkps, mps, druk, j. jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 40
3. Dokumenty osobiste Jerzego Bogena- syna Gerszona Dua-Bogena: charakterystyki (wojskowa i partyjne), podanie do Wyższej Szkoły Nauk Społecznych, życiorys, podanie o uznanie stopnia oficerskiego, odpis dyplomu ukończenia studiów na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Moskiewskiego im. Łomonosowa, podanie o zwolnienie z pracy w BUW, zaświadczenie o pracy w BUW, oświadczenie zezwolenia na wyjazd córki, podanie Elżbiety Wajman-Bogen do Wydziału Zdrowia Stołecznej Rady Narodowej o przyjęcie na praktykę.
1944-1969, rkps, mps, j. ang., j. niem., j. pol., j. ros., l., s. 23

¹ Z fotografią i odciskami palców.

² Z fotografią.

4. Korespondencja wychodząca Gerszona Dua-Bogena do brata, żony i syna- (odpisy).
1926-1948, mps, j. jidysz, j. ros., l., s. 37
5. Korespondencja przychodząca: pismo Komunistycznej Partii Izraela z kopią pisma wysłanego do redakcji „Ajnikajt” w sprawie działalności Estery Wilińskiej, oskarżonej o szkalowanie KPI i lewicowe odchylenie.
1947, mps, j. jidysz, l., s. 11
6. Dokumenty w sprawie wyjazdu Gerszona Dua-Bogena do rodziny w USA.
1945, rkps, mps, druk, fotokopie, j. ang., l., s. 35
7. Notatki dotyczące spraw osobistych.
b. d., rkps, j. jidysz, l., s. 5
8. Fragmenty z pamiętnika hiszpańskiego Gerszona Dua-Bogena, „Na tropach bohaterstwa”- tłumaczenie L. Gejlera z j. jidysz.
b. d., rkps, j. pol., l., s. 17
9. Artykuł prasowy Gerszona Dua-Bogena *In panteon fun nacjele heldn*³(„Folks Sztyme”).
1947, druk, j. jidysz, j. ros., l., s. 4
10. Zestawienia i rachunki ze sprzedaży inwentarza po zmarłym Gerszonie Dua-Bogen.
1948-1950, rkps, mps, druk, j. pol., l., s. 24
11. Zaproszenia: na uroczystości obchodów rocznicy śmierci Dua-Bogena, rocznicy powstania w getcie warszawskim, koncert orkiestry Żydowskiego Towarzystwa Kultury i Sztuki w Wałbrzychu.
1948-1968, rkps, mps, druk, j. jidysz, j. pol., l., s. 21

³ Załączona okładka książki Dua-Bogena *W polskich tjurmach*.

12. Fotografie: Gerszona Dua-Bogena, Frumy Bogen, Jerzego Bogena.
b. d., rkps, fot., j. hiszp., j. pol., j. ros., l., s. 33
13. Uznanie wyrażone przez Gerszona Dua-Bogen dla młodzieży, która wystawiła jego sztukę pt. „Nowa ojczyzna” w Klubie Młodzieży Żydowskiej z Marianao - fotokopia.⁴
1946, fot., l., s. 2
14. Indeks utworów Geszona Dua-Bogena, *Wydawnictwo Idysz Buch wybór książek w języku żydowskim* (styczeń 1960, Warszawa).
b. d., 1960, mps, druk, j. pol., l., s. 7
15. Uwagi o utworach literackich Gerszona Dua-Bogena „Na kozackiej ziemi”, „Silniejszy od stali”, „Partyzanci”, „Powstanie”.
1951, rkps, mps, j. jidysz, l., s. 2
16. Życiorys Gerszona Dua-Bogena- „Wierny bojownik i internacjonalista”.
1958, rkps, j. pol., l., s. 18
17. Wyciągi z prasy polskiej tłumaczone na j. rosyjski dotyczące śmierci Gerszona Dua-Bogena, rocznic śmierci, odsłonięcia płyty pamiątkowej.
1948-1951, rkps, mps, j. pol., j. ros., l., s. 14
18. Zbiór piosenek żydowskich: *Mir zingen. Lider zamlung*.⁵
b. d., druk, j. jidysz., poszyt, s. 39
19. Afisze koncertów i utworów scenicznych granych w Hawanie.
1942, 1946, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 8
20. Plakaty.

⁴ Dwa egzemplarze.

⁵ Dwa egzemplarze.

Plakaty przedstawień i wystąpień:

- „Di naje hejm” w Żydowskim Centrum w Marianao (3 egz.)
- „Komisja Młodzieżowa przy Żydowskim Kubańskim Komitecie Pomocy dla Związku Radzieckiego” (1942)
- Wielki Koncert dla Ochotniczej Służby Wojskowej. Przemówienie A. Geda. (1942) (3 egz.)
- Wielki Wieczór Chanukowy. Przedstawienie A. Geda „Zapalamy świece” (1942) (3 egz.)
- Przedstawienie A. Geda „Partyzanci” (1942)
- Wielki wieczór Kultury i Prasy w „Żydowskim Centrum Ludowym” w Hawanie. Wystąpienie A. Geda pt. „Rola prasy w obecnej wojnie wyzwoleńczej” (1943) (5 egz.)

21. Materiały o Kubie: miesięcznik „Hebraica”, „Antorcha Juvenil- Jugend- Fokl (Pochodnia Młodych)- Organo del Club Juvenil Hebreo de Marianao”, druk ulotny spotkania protestacyjnego przeciwko okupacji hitlerowskiej Polski, druk ulotny *Literarisz-Kinstlerisz Sekcje bajm Ikuf in Hawana*.⁶

1942-1943, 1946-1947, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 49

22. Varia- notatka o Mietku Redyko, druk ulotny przedstawienia Singendik un Tancendik, fragment książki, wiersz M.A. Sola *Di Schwue*, prospekt o wydawnictwie prac Emanuela Ringelbluma⁷.

b. d., rkps, druk, j. jidysz, j., pol., l., s. 27

23. Materiały Frumy Bogen – korespondencja przychodząca.

b.d., 1947, 1957-1959, 1961-1966, 1968-1971, rkps, j. ang., j.

jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 84.

24. Notatki literackie i polityczne

⁶ Dwa egzemplarze.

⁷ Dwa egzemplarze.

„The wisdom of China and India”⁸, “Civilization during the middle ages”,
„Tolstoj by Simmons”

b.d., rkps, j. jid., poszyt, s.

25. Utwory literackie.

„Ojsgeworclt” (rękopis i odpis w maszynopisie)

b.d., rkps, mps, j. jid., l., s.

26. Utwory literackie.

„Ojfsztand. Tragedie in fir aktn. Gewidmet di heldn fun warszawer geto“.

b.d., rkps, j. jid., l., s.

27. Utwory literackie.

„Di Makabejer“ (3 egz.)

b.d., mps, j. jid., l., s.

28. Utwory literackie

„Los Guerrilleros. Mas fuertes que el acero”, „Sztarker fun sztol” (3 egz.)

b.d., rkps, mps, j. hiszp., j. jid., l., s.

29. Utwory literackie.

„Partizanen”

b.d., mps, j. jid., l., s.

30. Utwory literackie.

„Chana un ire zibn zin” (2 egz.)

b.d., mps, j. jid., l., s.

⁸ w środku: Zakładka z księgarni w Hawanie z kalendarzem na 1946 r.

31. Utwory literackie.
„Af kozakiszer erd” (2 egz.)
b.d., mps, j. jid., l., s.
32. Utwory literackie.
„In szotn fun tojt” (3 egz.)
b.d., mps, j. jid., l., s.
33. Utwory literackie.
„Di naje hejm“, „A Purim-szpil“, „Purim balade“, „Fun szuszn habire biz
der Wilner geto“, „Der driter sejder“, scenka teatralna bez tytułu.
b.d., rkps, mps, j. jid., poszyt, l., s.
34. Wycinki prasowe.
Wycinki prasowe dotyczące wojny domowej w Hiszpanii:
„Dąbrowszczak“, „Morgn Frajhajt“, „Jidisze Szriftn“, „Folks Sztyme”.
1956-1968, rkps, druk, j. hiszp., j. jidysz, l., s. 59
35. Wycinki prasowe.
Wycinki prasowe: „Folks Sztyme“, „Dos Naje Lebn“, „Jidisze Szriftn”,
„Trybuna Ludu“, „Literaturnaja Gezieta“, nielegalna emigracja do Izraela,
rocznica śmierci Gerszona Dua-Bogena, rocznica powstania w getcie
warszawskim i inne,
1949-1968, druk, j. ang., j. jidysz, j. pol., j. ros., l., s. 122
36. Wycinki prasowe.
Wycinki prasowe. Artykuły prasowe Geda i wycinki o Gedzie z
kubańskiej prasy w jidysz.
1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, b.d., druk, j. jid.,
l., s.

37. Wycinki prasowe.

Wycinki prasowe z jidyszowej prasy amerykańskiej i kubańskiej.

1942, 1946, 1947, 1948, b.d., druk, j. jid., l., s.